

Vår referens

Miljöavdelningen
Kulturmiljösektionen
Thomas Romberg

Bildande av kulturreseptatet Örnas, Örkeneds socken, Osby kommun, Skåne län.

Länsstyrelsens beslut

Länsstyrelsen beslutar med stöd av 7 kap. 9 § miljöbalken att förklara Örnas som kulturreseptat. I reseptatet ingår fastigheterna Örnas 1:6, 1:17, 1:18 samt del av Örnas 1:13. Reseptatets gräns anges på bifogad karta med kraftig punktstreckad linje, bilaga 1. Reseptatets namn skall vara Örnas.

För att trygga syftet med kulturreseptatet beslutar Länsstyrelsen med stöd av 7 kap. 5, 6 och 30 §§ miljöbalken att nedan angivna föreskrifter, under rubriken Föreskrifter, skall gälla för reseptatet.

Förvaltare av kulturreseptatet är Länsstyrelsen i Skåne län.

Syfte

Syftet med reseptatet är att visa ett exempel på en kameral ensamgårds utveckling i nordöstra Skånes skogsbygd åskådliggjord genom de spår och lämningar från olika tider som finns i Örnas.

Syftet med reseptatet är också att bevara och utvinna kunskap ur ett byggnadsbestånd som på ett pedagogiskt sätt speglar utvecklingen både ur agrart, socialhistoriskt och teknikhistoriskt perspektiv.

I syftet ingår även att bevara en representant för de bondeskogar, som växte fram i nordöstra Skåne under 1900-talets första hälft när formerna för skogsbruket förändrades, och som efter det rationella skogsbrukets införande blivit ovanliga.

Syftet med skötseln är att:

- Bevara och synliggöra kulturhistoriska spår och lämningar från olika tider utan att återskapa vare sig landskapet eller bebyggelsen till ett äldre skede.

- Utveckla den flora och övriga naturvärden, liksom de inslag i landskapet (såsom hamlade träd och äldre hasselbuskar) som är knutna till öppna, betade eller slåtrade miljöer och som varit viktiga inslag i traktens försörjning och landskapsbild.
- Bevara och stärka bondeskogens olikåldriga, självföryngrade, luckiga och plockhuggna karaktär samt den biologiska mångfald som är beroende av gamla träd och död ved.

Föreskrifter

A. Inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden

Med stöd av 7 kap. 5 § miljöbalken är det, utöver vad som gäller i lagar och förordningar, inom reservatsområdet förbjudet:

1. att anlägga väg
2. att framdra luft- eller markledning
3. att uppföra mast, vindkraftverk eller liknande anläggning
4. att ta bort, övertäcka eller skada kulturlämningar såsom stenmurar, odlingsrösen, byggnadsgrunder och ruiner
5. att utfylla, övertäcka, borra, spränga, dika, dämna eller utföra liknande handling som förändrar områdets topografi och ytförhållanden
6. att upplåta eller använda mark för camping
7. att plantera skog på betesmark, äng eller åker
8. att sprida gödsel eller använda jordförbättringsmedel på ängs- och betesmarker
9. att inom det område som skrafferats på bifogad karta (bilaga 2) bedriva trakthyggesbruk/slutavverkning eller skogsbruk på annat sätt än som anges i fastställd skötselplan.

Utan länsstyrelsens tillstånd är det dessutom förbjudet:

10. att bygga om eller på annat sätt förändra vägar eller stigar
11. att riva, bygga om eller till eller på annat sätt exteriört förändra byggnader.
12. att förändra byggnadernas planlösningar eller göra ingrepp i byggnadernas stommar.
13. att göra ingrepp i eller att förändra fast inredning i boningshuset på Örnäs 1:6 och Trollatorpet.

14. att uppföra ny byggnad eller annan anläggning
15. att bedriva husbehovstäkt, gräva eller schakta
16. att sprida kemiska bekämpningsmedel
17. att uppföra fasta stängsel utöver de erforderliga för betesdrift

Kommentar till de punkter som rör bebyggelsen

Intentionen med kulturreseptatet är att bevara bebyggelsens ursprunglighet för framtiden. Tillstånd för ingrepp i och förändring av bebyggelsen bedöms utifrån den påverkan föreslagen åtgärd har samt de skäl som föranleder åtgärden.

B. Förpliktelse att tåla intrång

För att tillgodose syftet med reservatet förpliktas med stöd av 7 kap. 6 § miljöbalken ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheterna att tåla följande intrång:

1. utmärkning av reservatet
2. besökande samt anläggning för besökande såsom P-plats, vandringsled, informationstavlor samt uppställning av sopbehållare
3. anordnande av stängselgenomgångar
4. skötsel av området i enlighet med fastställd skötselplan
5. dokumentation och uppföljning av bevarandearbetet

C. Ordningsföreskrifter

Med stöd av 7 kap 30 § miljöbalken, om rätten att färdas och vistas inom reservatet, är det utöver vad som annars gäller förbjudet:

1. att ta bort, borra, mejsla, måla eller på annat sätt skada block, stenmurar, eller andra kulturlämningar
2. att framföra motordrivet fordon utanför befintliga vägar annat än för jord- eller skogsbrukets ändamål
3. att anbringa tavla, skylt affisch eller dylik anordning med undantag för reservatsskyltar och gränsmarkeringar
4. att anordna tävling eller bedriva verksamhet som kan inverka störande på kulturmiljön

För besökare är det dessutom förbjudet:

5. att framföra motordrivet fordon annat än på upplåten väg fram till parkering

6. att ta bort, borra, måla eller på annat sätt skada levande eller döda träd, buskar eller stubbar
7. att tälta, ställa upp husvagn, campingbil eller motsvarande
8. att gräva upp, plocka eller på annat sätt skada växter
9. att insamla insekter eller andra ryggradslösa djur
10. att göra upp eld
11. att rida eller cykla annat än på befintliga vägar
12. att medföra ej kopplad hund eller annat husdjur, undantaget jakthundar som hålls av jakträttsinnehavare.

Föreskrifterna under A, B och C skall inte utgöra hinder för förvaltare att genomföra skötsel enligt fastställd skötselplan.

Länsstyrelsen kan efter ansökan medge undantag enligt 7 kap. 7 § miljöbalken från föreskrifterna om särskilda skäl föreligger.

Skäl för beslut

Ensamgården Örnans, som under tidigt 1800-tal delades i två brukningsenheter, utgör ett för bygden representativt och pedagogiskt exempel på ett skogshemmans utveckling under framför allt 1800- och 1900-tal. Skogen har här haft en avgörande betydelse för den jordbrukande befolkningens försörjning, vilket sätter sin prägel på området och landskapets historiska innehåll. I Örnans finns ett mycket gott exempel på de bondeskogar som växte fram i de här trakterna under 1900-talets första årtionden, men som idag blivit alltmer sällsynta. Dessa skogar präglade av självföryngring, plockhuggning och bete är inte bara av kulturhistoriskt intresse utan hyser även höga naturvärden samtidigt som de är starkt hotade av senare decenniers rationella skogsbruk. I Örnans kan även specialiseringen mot ett alltmer betydelsefullt skogsbruk avläsas i den västra fastigheten (Örnans 1:13) där gårdsbebyggelsen övergavs och övergick i en ren skogsfastighet på 1930-talet och som idag drivs rationellt. (Större delen av Örnans 1:13 ligger dock utanför reservatsområdet.) Dessutom förekommer i Örnans en rad bevarade lämningar från ett äldre skede av skogsutnyttjandet såsom kolningsgropar, tjärdalar, kolbottnar och beckgrytor. Tillsammans med den öppna, hävdade marken, med inslag av bland annat åkrar övergivna vid olika tidpunkter, såväl som slåtterytor och hamlade träd, åskådliggörs på ett

2006-05-10

pedagogiskt vis olika faser i bruket av skog och jord. Detta understryks även av andra bevarade strukturer som fägator, tomtlämning, husruiner och stengärdesgårdar.

Vidare är bebyggelsen i Örnäs av särskilt intresse. Den östra hemmansdelen hyser en välbevarad gårdsmiljö med en mangårdsbyggnad som visar på hur högloftstugan utvecklas till en långloftsstuga. Byggnaden är en rik källa till att förstå regionens byggnadstekniska egenart. Bebyggelsen som helhet speglar tydligt utvecklingen genom två århundraden och har en stark koppling till hur markerna har brukats.

Befolkningstillväxten och den åtföljande torpexpansionen under 1700- och 1800-talen kan avläsas i de sex torplämningar som framför allt återfinns i olika delar av den gamla utmarken. Flera av torplämningarna ligger dock i den del av Örnäs som inte ingår i reservatet. Ett torp, Trollatorpet, finns kvar än idag med bevarad torpbostad och ekonomibyggnader av olika slag omgivna av betade marker.

Sammantaget utgör Örnäs, med sin starka koppling mellan landskap och bebyggelse, en kulturmiljö av högt kulturhistoriskt värde. Framför allt Örnäs 1:6, Örnäs 1:17 och delar av de gamla inägorna till Örnäs 1:13 är starkt hotade av upphörd hävd till följd av bristande ekonomisk lönsamhet och ett expansivt rationellt skogsbruk. Länsstyrelsen bedömer att säkerställandet av kulturmiljön i Örnäs lämpligast sker genom att området avsätts som kulturresevat. På så sätt skyddas miljön samtidigt som hävden långsiktigt kan tryggas.

Kommentar

Länsstyrelsens avsikt och målsättning har varit att skydda hela bebyggelseenheten Örnäs. Det nya kulturresevatinstrumentet syftar just till att skydda hela kulturmiljöer och möjliggöra avgränsningar som upprätthåller en rumslig helhet. Det är även av stor pedagogisk vikt att skydda hela området då intressanta jämförelser kan göras mellan de båda fastigheterna Örnäs 1:6 med sin jordbruksdrift och bondeskog och Örnäs 1:13 som redan i början av 1900-talet inriktades på skogsbruk. Svenska kyrkan genom Egendomsnämnden Lunds stift har dock bara godtagit att en mindre del av fastigheten Örnäs 1:13 ingår i reservatet, trots att det ursprungliga förslaget till resevatsbeslut medgav ett fortsatt modernt och rationellt skogsbruk i den del av fastigheten som nu inte kommer att ingå i kulturresevatet. Som en bieffekt av detta blir resevatet

2006-05-10

uppdelat i två separata områden där Trollatorpet blir en isolerad del skilt från det övriga reservatsområdet. Det är Länsstyrelsens förhoppning att parterna så småningom skall komma överens så att även den skogsproduktionsskogen på sikt kan inlemmas i reservatet. Som ett led i att pröva möjligheterna till detta avser kyrkans skogsförvaltning att sköta den del som inte ingår i reservatet efter en tidigare version av skötselplanen, för att efter fem till tio år utvärdera möjligheterna till en utvidgning av kulturreseptatet.

Ärendets handläggning

Initiativ till kulturreseptatet har tagits av länsstyrelsens kulturmiljösektion. Ett forsknings- och utvecklingsprojekt kring Örnans i samarbete med Da Capo hantverksskola inleddes 1999. En fördjupad fornlämningsinventering och kulturhistorisk dokumentation genomfördes hösten 2001 av konsult Sune Jönsson på uppdrag av länsstyrelsen. En kompletterande kulturhistorisk utredning och en skötselplan togs fram av länsstyrelsen under 2002 och våren 2003. År 2004 färdigställde Regionmuseet Kristianstad en kulturhistorisk värdering av bebyggelsemiljön och Malmö Kulturmiljö en vårdplan för bebyggelsen på uppdrag av länsstyrelsen.

Samråd

Samråd har löpande ägt rum med markägarna till Örnans 1:6 och 1:18. Vidare har samråd skett med representant för 1:13 och markägare till 1:17.

Remissvar

Handlingarna skickades ut på remiss 2003-06-15. Följande har svarat: Malmö Kulturmiljö, Länsstyrelsens fiskefunktion och miljöövervakningsfunktion, Örkeneds hembygdsförening, Lantmäterimyndigheten Skåne län, markägare till Örnans 1:6 och 1:18, Skogsvårdsstyrelsen, Fiskeriverket, Osby kommun och Region Skåne. Remissvaren var till stor del positiva och där brister påpekades har dessa beaktats och redigerats i de aktuella dokumenten. Dessutom svarade Lunds stifts egendomsnämnd som valde att inte bemöta remisshandlingarnas innehåll utan bjöd in till möte för närmare diskussion och förhandling. För remissvarens närmare innehåll, se bilaga 3.

Administrativa data

Fastigheter: Örnans 1:6, Örnans 1:17, Örnans 1:18 samt del av Örnans 1:13.

Samfällighet: Örnans s:1, vägsamfällighet för Örnans 1:6 och Örnans 1:13.

Socken: Örkened

2006-05-10

Kommun: Osby

Läge: y=1406819, x=6244140, cirka 9 kilometer nordost om Sibbhult och 9 kilometer söder om Lönsboda.

Ekonomisk karta: 3E8b

Areal: Cirka 70,2 hektar land

Markägare: Örnans 1:6: Marianne Eriksson, Kerstin Steneudde, Birgit Steneudde. Örnans 1:13: Lunds stifts prästlönetillgångar. Örnans 1:17: Gustav Wihlborg. Örnans 1:18: Marianne och Börje Eriksson.

Brukare: Örnans 1:6 markägarna samt Thure Nilsson. Övriga fastigheter markägarna.

Naturvärden: Urskog klass 1, 25 hektar, i Naturvårdsverkets urskogsinventering 1982. Ett flertal nyckelbiotops- och sumpskogsområden, Skogsvårdsstyrelsen.

Osby kommuns naturvårdsplan pekar ut flera värdefulla skogsområden.

Förvaltare: Länsstyrelsen i Skåne

Kommentar

Länsstyrelsen innehar genom en överenskommelse med markägarna förfoganderätten till den så kallade bondeskogen på Örnans 1:6 (skötselområde 6 i bifogad skötselplan). Det innebär att Länsstyrelsen erhåller eventuella intäkter för skötseln av bondeskogen inklusive utfall av gagnvirke/grot som säljs. Överenskommelsen regleras i avtal om intrångsersättning.

Skötselplan

Enligt 3 § förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken m.m. skall en skötselplan ingå i varje beslut om bildade av ett kulturresevat. Skötselplanen fastställs av Länsstyrelsen i särskilt beslut denna dag.

Överklagande

Detta beslut kan överklagas hos regeringen, utbildnings- och kulturdepartementet, se bilaga 4.

2006-05-10

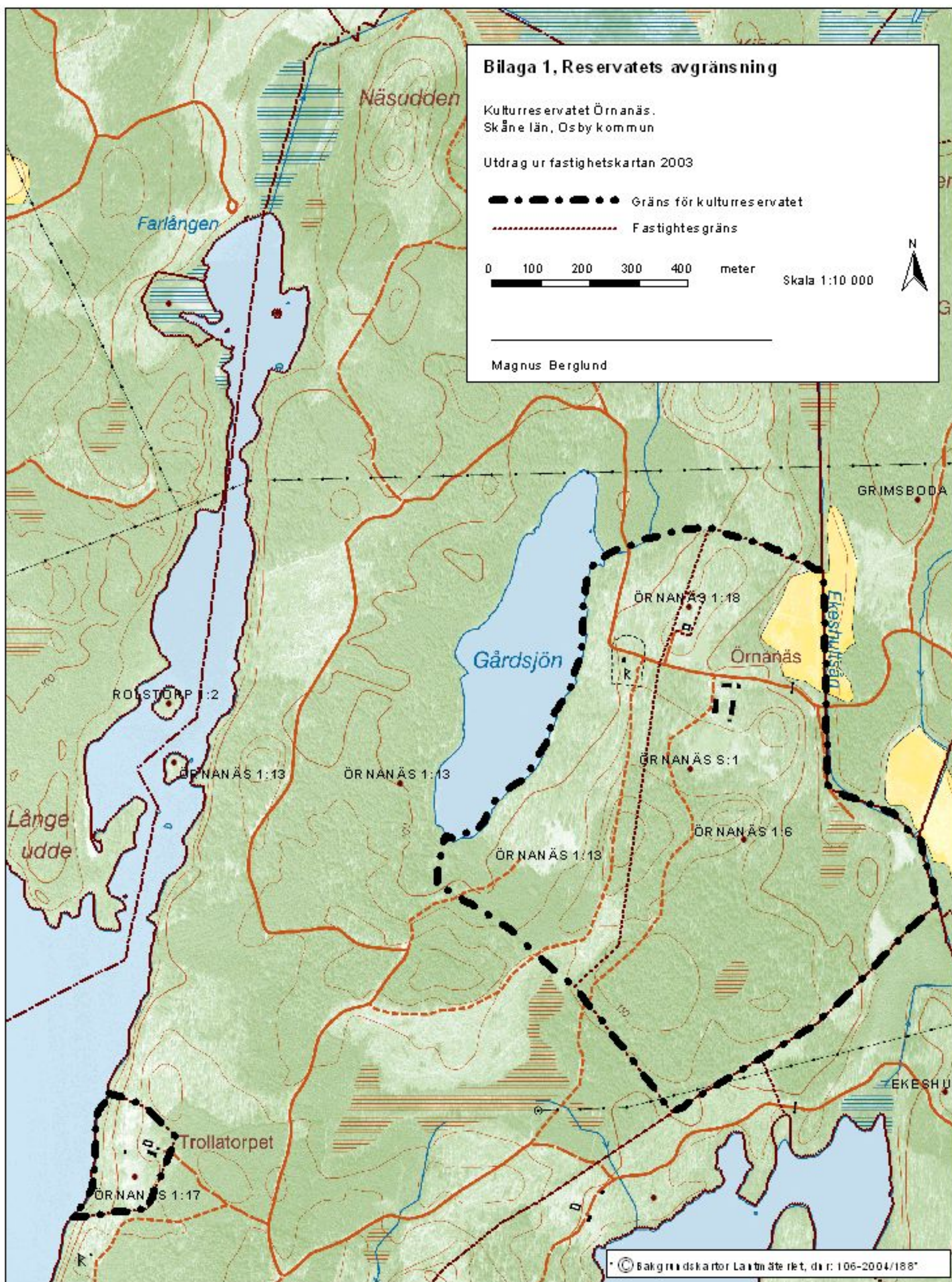
I den slutliga handläggningen av detta ärende deltog tf landshövding Lise-Lotte Reiter, beslutande, länsantikvarie Thomas Romberg, Ann-Charlotte Lindén, plan- och bostadssektionen, Boel Wieslander, rättssektionen, och Magnus Berglund, naturskyddssektionen, föredragande.

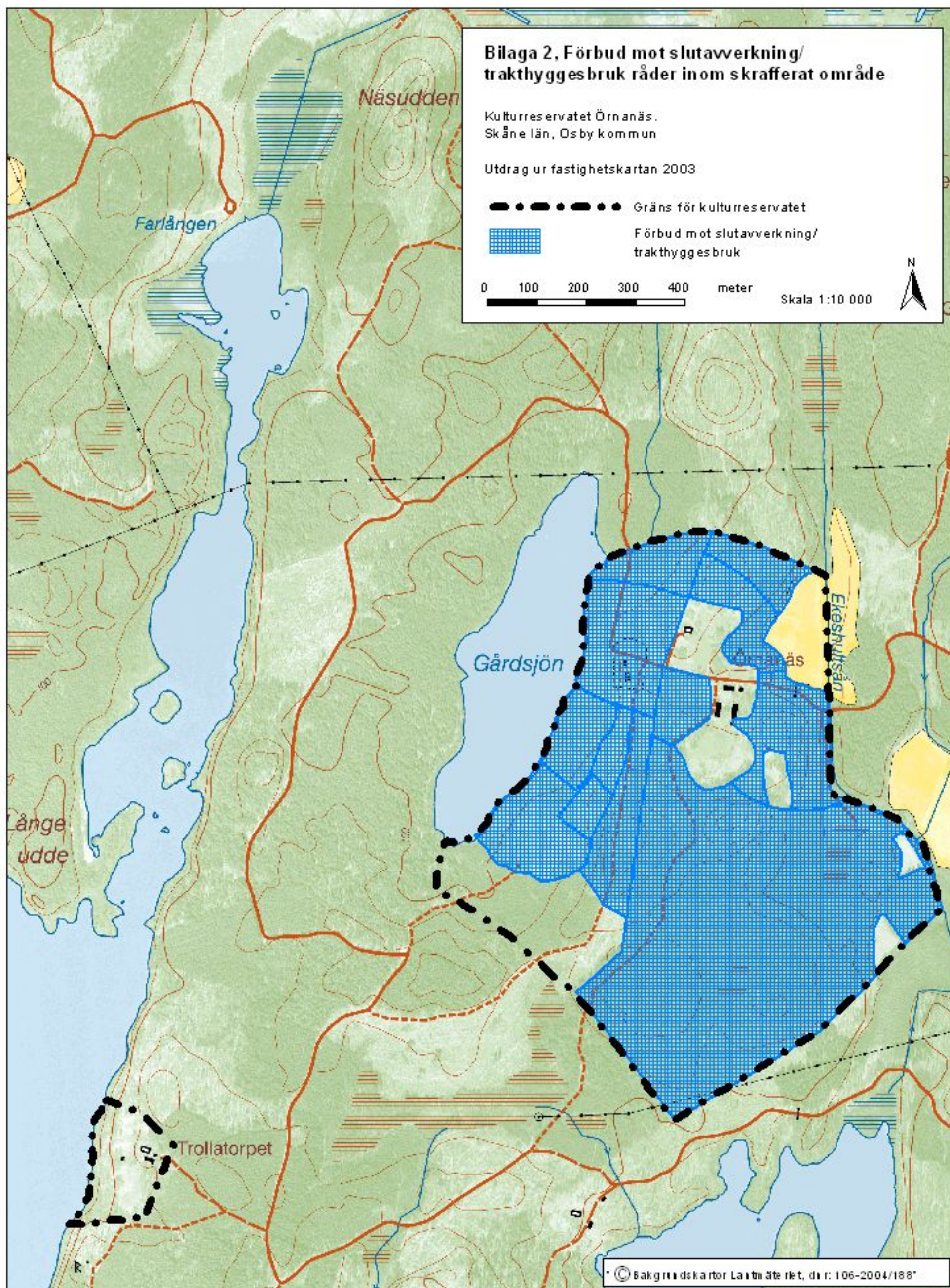
Lise-Lotte Reiter

Magnus Berglund

Bilagor

1. Karta med gräns för kulturreseptatet
2. Karta över skogsområde där förbud mot slutavverkning råder
3. Sammanställning av remissvar
4. Hur man överklagar

Sammanställning av remissvar

Remisshandlingar i form av kulturhistorisk rapport samt förslag till beslut och skötselplan, skickades ut på remiss 2003-06-15 till markägare, övriga kända sakägare samt berörda institutioner och myndigheter. Svar väntades in senast 2003-08-15. Nedanstående intressenter har svarat.

Markägare till Örnanäs 1:6, är positiva i stort, men har en del synpunkter. När det gäller föreskrifterna i beslutet framhåller markägarna att de har behov av en framtida byggnation, men ser att möjlighet undantag mot byggnadsförbudet finns. Förpliktelsen att tåla intrång anses acceptabel om en skälig intrångsersättning ges. Man ser det också som önskvärt att Länsstyrelsen tar ansvar för underhåll och renoveringar av gårdens byggnader och att ett vårdprogram för dessa upprättas. Vad gäller skötselplanen anser man att den stämmer väl överens med den tidigare markägarens (nuvarande ägares far) intentioner. Man anser dock att mjölkrummet ska tas bort av estetiska skäl. Man ifrågasätter vidare att dalbränd rödtjära skulle vara rätt val för ommålning av Stora hus och vill diskutera huruvida byggnaden ska användas som gårdsmuseum. Man framhåller också att skötselplanen innebär en större arbetsinsats än vad man hittills kunnat lägga på gårdens skötsel och vill att Länsstyrelsen tar ansvar för de extra kostnader det innebär. Vidare önskas en fortsatt dialog med Länsstyrelsen gällande ansvarsfördelning, skötsel, besökare, vandringsleder mm.

Länsstyrelsen anser inte att det är rimligt att myndigheten tar över ansvaret för underhåll och renoveringar av gårdens byggnader. Detta kommer således att ligga kvar hos ägarna. Däremot kan Länsstyrelsen bistå med rådgivning och ekonomiska bidrag för kulturhistoriskt betingade överkostnader. Dessutom pågår en omfattande restaurering av mangårdsbyggnaden på fastigheten som bekostas av Länsstyrelsen. Mjölkrummet kan inte tas bort av estetiska skäl då det är en viktig komponent i kulturmiljön. Vårdplan för bebyggelsen upprättades våren 2004. Det är vidare Länsstyrelsen som har det övergripande ansvaret över att området sköts enligt gällande skötselplan - vad som ska utföras av respektive markägare/brukare/entreprenör kommer att regleras i skötselavtal.

Markägare till Örnans 1:18, uttrycker behov av att bygga ett uthus. Önskar förhandsbesked angående denna byggnation. Länsstyrelsen kan acceptera en nybyggnation om den har begränsad volym och utformas i samråd med Länsstyrelsen.

Svenska kyrkan, Lunds stifts egendomsnämnd, markägare till Örnans 1:13, menar att intrånget på fastigheten är tämligen omfattande och att ärendet behöver utredas mera ingående innan definitivt beslut kan fattas. I stället för att bemöta remisshandlingarnas innehåll bjuder man in till möte för närmare diskussion och förhandling.

Malmö Kulturmiljö, anser att Örnans, som det avgränsas i remissförslaget (hela bebyggelseenheten Örnans inkluderad), väl motsvarar den typ av miljöer som avsetts vara föremål för det nyinrättade kulturresevatinstrumentet. Man vill att det även i beslutet tydliggörs att ensamgården delades under tidigt 1800-tal, vilket är åtgärdat. När det gäller de historiska kartöverläggen önskar man att det tydligare framgick vad som är överlägg och vilken karta som i utgör bakgrundsbild. Ett förtydligande av hur kartöverläggen framställts har lagts in i källförteckningen till rapporten *Örnans – Landskapshistoria och markanvändning*.

Örkeneds Hembygdsförening, ställer sig mycket positiv till att Örnans blir ett kulturresevat. Man uttrycker också en förhoppning om att resevatet kommer att vara tillgängligt för alla.

Region Skåne, Planering och Miljö, ser mycket positivt på att Skåne snart får sitt första kulturresevat och att valet har fallit på ett äldre odlingslandskap där både natur- och kulturvärdena är höga. Man framhåller att landskapet i Örnans är starkt igenvuxet och menar att historiska kartöverlägg måste produceras som underlag för att restaurera och återskapa landskapet till ett äldre skede på 1800-talet. Region Skåne tycker vidare att det är positivt att skogen och bondeskogsbruket får samma uppmärksamhet som jordbrukslandskapet. Det är också viktigt att ägarfamiljen på Örnans 1:6 får möjlighet att bo kvar så att kunskapen om området och dess skötsel säkras. Man menar vidare att ett rationellt skogsbruk på kyrkans mark ska få fortsätta som därför inte bör ingå i resevatet - med undantag för den gamla gårdsmiljön. Man föreslår också att Örnans genom

ett vandringsledssystem byggs ihop med strövområdet Breanäs- Kullaskogen i söder.

Länsstyrelsen delar inte uppfattningen att man bör skapa ett musealt landskap i Örnans. Utgångspunkten för Länsstyrelsen arbete med kulturresevat har varit att arbeta med autentiska och levande miljöer utan att återskapa vare sig landskap eller bebyggelse till ett äldre skede. Detta framgår av resevatshandlingarna där syftet med resevatet redovisas. Remisshandlingarna innehåller även de historiska kartöverlägg som efterfrågas. Länsstyrelsen ser inte heller några hinder i att kyrkans mark (Örnans 1:13) ingår i resevatet trots att ett modernt, rationellt skogsbruk bedrivs i området. Tvärt om är det mycket angeläget att kulturmiljön bildar en rumslig helhet samtidigt som det är en stor pedagogisk poäng att kunna följa och jämföra utvecklingen av den västra fastigheten, som inriktade sig på skogsbruk under tidigt 1900-tal, med den östra som fortsatt med jordbruksproduktion in i våra dagar. Förhandlingarna med fastighetsägaren har dock medfört att endast en mindre del av den rationellt skötta skogen ingår i resevatet tillsvidare. Länsstyrelsen ser i huvudsak positivt på en vandringsstig som knyter an till Breanäs- Kullaskogen i söder, men markägarna har uttryckt en skepsis mot detta, varför förslaget får vila tillsvidare.

Lantmäterimyndigheten Skåne län, tillstyrker att kulturresevatet bildas, men har ett par synpunkter gällande formuleringen av föreskrifterna. Man förordar att förbudet mot att *upplåta* mark för camping byts mot *använda* mark för camping. Länsstyrelsen föredrar kombinationen att *upplåta eller använda* mark för camping. Dessutom ställs en del frågor angående föreskrifternas rubricering, vilket har åtgärdats genom en tydligare layout av texten. Man framhåller också att fastighetsindelningen i sjöar ofta är oviss och att resevatsgränsen läggs i sjön Farlångens nuvarande strandlinje i stället för mitt i sjön. Länsstyrelsen är av samma uppfattning. Frågan är dock inte längre aktuell eftersom förhandlingarna har lett till att resevatets areal är betydligt mindre än i remisshandlingarna.

Osby kommun, ställer sig mycket positiv till alla delar i Länsstyrelsens förslag till förklaring av Örnans som kulturresevat.

Länsstyrelsens fiskefunktion, har ingen erinran mot förslaget.

Länsstyrelsens miljöövervakningsfunktion, tycker att det verkar vara en genomarbetad utredning och en bra skötselplan. Man saknar dock uppgifter om hur skötselåtgärder och kvalitetsmål ska följas upp. Det vore också bra med några få meningar om hur man ska se till att åtgärderna sker i tid och att de får önskad effekt. Datum för när åtgärderna ska vara utförda har lagts in i skötselplanen.

Skogsvårdsstyrelsen, har inget att erinra, men föreslår att förbudet mot att medföra ej kopplad hund kompletteras med att detta inte ska gälla jakträttsinnehavare. Detta är åtgärdat i beslutet.

Fiskeriverket föreslår att inventering sker av den vattenmiljö i form av sjöar och vattendrag som ingår i reservatet. Genom att kartlägga växt- och djurlivet i vattenmiljöerna erhålls en bättre bild av områdets naturvärden och inte minst förekomsten av rödlistade arter. Länsstyrelsen anser sig dock inte i dagsläget ha resurser för denna typ av undersökning i ett område där kulturmiljön står i fokus.

Boverket, avstår från att lämna synpunkter i ärendet då Boverkets ansvar i första hand är av övergripande karaktär.

HUR MAN ÖVERKLAGAR TILL REGERINGEN

Om Ni vill överklaga Länsstyrelsens beslut skall Ni skriva till Regeringen, Utbildnings- och kulturdepartementet. **Överklagandet skall dock skickas till Länsstyrelsen i Skåne län, 205 15 Malmö.**

Av överklagandet skall framgå vilket beslut Ni överklagar (ange diarienummer) och hur Ni vill att beslutet skall ändras. Ni bör också tala om varför Ni anser att beslutet skall ändras.

Skrivelsen skall undertecknas. Uppge även adress och telefonnummer. Om Ni har handlingar eller annat som Ni anser stöder Er uppfattning så bör Ni skicka med detta.

Länsstyrelsen måste ha fått Ert överklagande **senast den 9 juni 2006** annars kan överklagandet inte tas upp till prövning.

Behöver Ni veta mer om hur Ni skall göra kan Ni kontakta Länsstyrelsen, tel 040 - 25 20 00 (växel).

Postadress	Besöksadress	Telefon	Telefax	Postgiro/Bankgiro	E-post	www
205 15 Malmö	Kungsgatan 13	040-25 20 00 vx	040-25 22 55	6 88 11-9	lansstyrelsen@m.lst.se	www.m.lst.se
291 86 Kristianstad	Ö Boulevarden 62 A	044-25 20 00 vx	044-25 22 55	5050-3739		